

4. Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 1339 від 03.11.2015 «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події» // Зареєстровано у Міністерстві юстиції України 06 листопада 2015 р. за № 1392/27837.

Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та
судових експертиз ННІ №2 НАВС

ЗАСТОСУВАННЯ РУЙНУЮЧИХ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Будь-яка самостійна наука, отже, і криміналістика характеризуються не тільки специфікою предмета та об'єктів дослідження, але і власним науковим потенціалом, який використовується для їх пізнання, тобто притаманною їй методологією та методами вирішення своїх завдань.

Поняття метод – це сукупність прийомів і способів необхідних для теоретичного та практичного пізнання і дослідження об'єктів, форм, пристосувань і матеріалів з метою вирішення завдань, поставлених перед експертом, слідчим або судею. Взагалі, арсенал методів дуже різноманітний, що потребує чіткої класифікації та систематизації. снує велика кількість класифікацій методів експертної діяльності.

У структурі методів, які використовуються в криміналістиці та криміналістичній діяльності за основу візьмемо варіант ієрархічної системи вказаних методів, запропонований Т.В.Авер'яною. Серед них можна виділити *загальний метод* пізнання (матеріалістична діалектика), *загальнонаукові методи* (спостереження, аналіз та синтез, дедукція та індукція, аналогія, абстрагування, описання, порівняння, експеримент), методи, що сформувались як результат взаємодії криміналістики з конкретними (окремими) науками (математичні, фізичні, хімічні, фізико-хімічні, антропологічні, соціологічні) та *спеціальні методи* (методи вирішення техніко-криміналістичних, слідчо-тактичних і окремих методичних задач). В науковому потенціалі криміналістики, особливо в такому її розділі, як криміналістична техніка, першочергового значення набули фізичні, хімічні та фізико-хімічні методи, які належать до третьої із зазначених груп. Джерелом формування криміналістичних методів є природничі технічні науки, а також слідча та експертна практика.

Спеціальні методи криміналістики використовуються для вирішення її завдань. До спеціальних методів перш за все належать техніко-

криміналістичні методи стосовно певних галузей криміналістичної техніки.

Судовий експерт здійснює свою діяльність на принципах законності, об'єктивності, незалежності і повноти дослідження (ст. 3 Закону «Про судову експертизу»). Він незалежний у виборі технічних засобів, методів їх застосування, якщо вони входять в обсяг поняття «необхідні знання для дачі висновку».

У широкому розумінні метод розглядають, як спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя чи як «прийом, або систему прийомів, що застосовуються в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо) і ін..».

Метод експертного дослідження для теорії судової експертизи – це розкриття закономірностей формування та функціонування різноманітних класів, родів та видів судових експертиз.

Слід зазначити, що методи, можна класифікувати також за умовами їх застосування, за стадіями процесу експертного дослідження або за впливом на об'єкти дослідження, наприклад поділ методів на руйнуючі і не руйнуючі та ін.

Таким чином одну й ту саму інформацію можна отримати, застосовуючи різні загальноекспертні методи. Однак можливості методів різняться. Методам притаманні чуттєвість, вибірковість, вони можуть бути якісними та кількісними, відносними та такими, що потребують паспортизованих стандартних зразків, а також методами абсолютних вимірювань. Вибір методу або комплексу методів, необхідних для дослідження, експерт робить, виходячи з конкретних завдань, які стоять перед ним при проведенні експертизи, та наявних методик дослідження.

Найбільш поширеними серед методів «лабораторної криміналістики» є фізико-хімічні методи дослідження.

В методичній літературі щодо проведення судово-експертних досліджень рекомендується, в першу чергу, застосовувати неруйнуючі методи дослідження. Але науковий погляд на поняття «руйнуючий метод» та «неруйнуючий метод» дещо неоднозначний. Інколи виникають питання, якщо об'єкт можливо неодноразово досліджувати одним методом, але після першого такого дослідження він вже стане непридатним для дослідження іншим методом аналізу, чи буде такий метод руйнуючим? Або якщо другий раз провести дослідження одним і тим самим методом неможливо, але можна застосувати інший метод.

Таким чином, деякі загальноекспертні методи, що прийнято вважати неруйнуючими, з наукової точки зору не є такими. Їх застосування залишає незмінним склад об'єкту, але порушується цілісність (при відібранні проби), змінюються характеристики об'єкту, що робить зовнішньо незмінний об'єкт іншим, при цьому безповоротно втрачається можливість багатьох досліджень, в тому числі й повторних.

Тож, руйнуючим є метод експертного дослідження, застосування якого призводить або до руйнації об'єкту в цілому, або до незворотних змін складу,

структури або окремих властивостей об'єкту при сталості його форми та загального вигляду. В науковій літературі зустрічається класифікація руйнуючих методів, що ґрунтується на ступені збереження об'єкту:

- такі, що жодним чином не впливають на об'єкт та не потребують для реалізації професійної підготовки;
- такі, що не руйнують об'єкт, але змінюють його структуру або окремі властивості;
- такі, що не руйнують зразок, але потребують для його виготовлення руйнації або видозміни об'єкту;
- такі, що повністю або частково руйнують зразок або об'єкт дослідження.

Стосовно рідких та сипучих тіл, то якщо об'єкт наявний у достатній кількості, руйнування незначної його частини суттєво не вплине на результати дослідження. В такому випадку перед початком дослідження та відбору проби експерт зобов'язаний чітко зазначити його вагу, обсяг, кількість. Відсутність у такого об'єкта чітко встановленої форми та незначна кількість об'єкта, використаного для аналізу, дозволяє умовно вважати застосований в такому випадку метод практично неруйнуючим.

В статті 69 КПК України ч.3 законодавець зобов'язує експерта забезпечити збереження об'єкту дослідження, а також одержати дозвіл особи, яка залучила експерта, на будь-які (повні або часткові) зміни властивостей об'єкта, якщо цього вимагає дослідження. Але механізм одержання такого дозволу в законі не прописаний. Тому враховуючи невизначеність процедури одержання експертом дозволу на знищення або пошкодження об'єкту, на практиці це питання вирішено за ініціативою експертно-криміналістичних підрозділів щодо обов'язковості зазначення в постанові про проведення експертизи дозволу на часткове або повне знищення об'єкту. Тому вибір методики та методів дослідження залежить не лише від об'єкта та його властивостей (рідина чи цілісний об'єкт), а й від конкретної ситуації. Таким чином застосування руйнуючих методів дослідження доречно залишати на розгляд самого експерта, за умов наявності та застосування в роботі уніфікованих експертних методик. Виключення складатимуть об'єкти, що мають історичну чи культурну цінність.

У висновку експертизи необхідно грамотно мотивувати необхідність тих чи інших змін чи руйнувань об'єктів, причин і ступеню зміни їх властивостей. Об'єкти необхідно ретельно сфотографувати за правилами криміналістичної фотографії (вузлова і детальна зйомка) та упакувати після дослідження, що забезпечить їх збереження (ст. 69 КПК України) та можливість подальшого дослідження чи, при необхідності, повторного дослідження.

Накази МВС України, що регламентують судово-експертну діяльність, зокрема експертів МВС України, вимагають всі об'єкти, які надійшли в судово-експертну установу на експертизу, реєструвати відповідним чином та

позначати. Позначення найчастіше являє собою нанесення на об'єкт дослідження відбитку печатки з відповідним текстом («об'єкт дослідження», «зразок»), що вже само по собі є певною зміною його властивостей. То ж, відповідно, орган чи особа, що залучили експерта, завжди повинні надавати дозвіл на видозміну об'єкту.

Але особа, яка не має спеціальних знань, не може заздалегідь оцінити ступінь руйнації, що буде необхідна експерту для вирішення поставлених питань. В такому випадку представляється вірним, щоб особа, яка призначила експертизу, вказувала експертові, які саме властивості або ознаки об'єкту, з її точки зору, експерт повинен залишити без змін.

Взагалі, залежно від умов практичної діяльності застосування наукових або практичних методів може супроводжуватись їх модифікацією, адаптацією або обмеженням, що пов'язано зі специфічними особливостями різних видів практичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодексу України: станом на 1 грудня 2013 р URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : затверджено Наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1339 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.
3. Про судову експертизу : № 4038-ХІІ за станом на 25 лютого 1994 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 1994. – № 28. – 232 с. – (Закон України).
4. Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: затверджено Наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1343 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>.
5. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявлені та розслідуванні: Затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 7 липн. 2017 р. № 575 . URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>.
6. Криміналістика : курс лекцій / В. П. Бахін, І. В. Гора, П. В. Цимбал. Ірпінь ВДЦ АПСУ, 2002. 416 с.
7. Біленчук П. Д., Головач В. В., Салтевський М. В.. Криміналістика / під ред. П. Д. Біленчука. Київ: Вища школа, 2000. 256 с.
8. Криміналістика: підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус, А.В. Іщенко та ін. Київ: ЦУЛ, 2015. 544с.
9. Криміналістика / под ред. Т. А. Седовой, А. А. Эксархопуло. СПб: Право, 2001. 928 с.
10. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових)дій: навчальний посібник / Є.Ю. Свобода, А.В.

Кофанов, А.В. Самодін, О.Г. Волошин та ін. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 442с.

11. Криміналістика: підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Чорноус., А.В. Іщенко., О.О. Алексєєв. Київ: «Центр учб.літер.», 2015. 544 с.

12. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі). Київ: Кондор, 2005. 588 с.

Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та
судових експертиз ННІ №2 НАВС

ПОНЯТТЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ЗНАЧЕННЯ МІКРООБ'ЄКТІВ

Завдяки сучасним методам та засобам виявлення, вилучення і дослідження, мікрооб'єкти з кожним роком набувають усе більшого значення в одержанні якнайважливішої розшукової та доказової інформації. Практика свідчить, що мікрооб'єкти найчастіше використовуються при розслідуванні убивств, згвалтувань, розбійних нападів, грабежів, крадіжок, ДТП та деяких інших видів злочинів.

На жаль, на місцях подій і досі вилучається мало мікрооб'єктів, їх роль у розслідуванні кримінальних проваджень ще явно недооцінюється. У роботі з мікрооб'єктами необхідно відзначити наступні недоліки:

- надто слабо пропагуються можливості використання мікрооб'єктів серед слідчих та оперативних працівників;
- у ряді випадків погано поставлена справа їх навчання прийомам та методам виявлення і вилучення мікрооб'єктів на місці події;
- не завжди належну кмітливість, ініціативу та творчість виявляють у цій роботі спеціалісти-криміналісти;
- недостатньо вивчається та впроваджується в практику зарубіжний досвід використання мікрооб'єктів.

Суттєвим недоліком є і відсутність на місцях спеціальних засобів для роботи з мікрооб'єктами при проведенні слідчих (розшукових) дій.

Для виявлення мікрооб'єктів доцільно запрошувати спеціалістів, які володіють відповідними знаннями, технічними засобами та навиками – співробітників Експертної служби МВС України. Завдяки спеціальній підготовці, зокрема в галузі КДМРВ, зазначені спеціалісти знають ознаки та властивості мікрооб'єктів різної природи, мають можливість запобігти їх небажаним змінам, уміють виявляти та вилучати мікрооб'єкти, проводити їх попереднє дослідження, використовувати одержану інформацію для подання допомоги слідчому у висуванні слідчих версій, формулювати запитання до постанови про призначення відповідної експертизи.